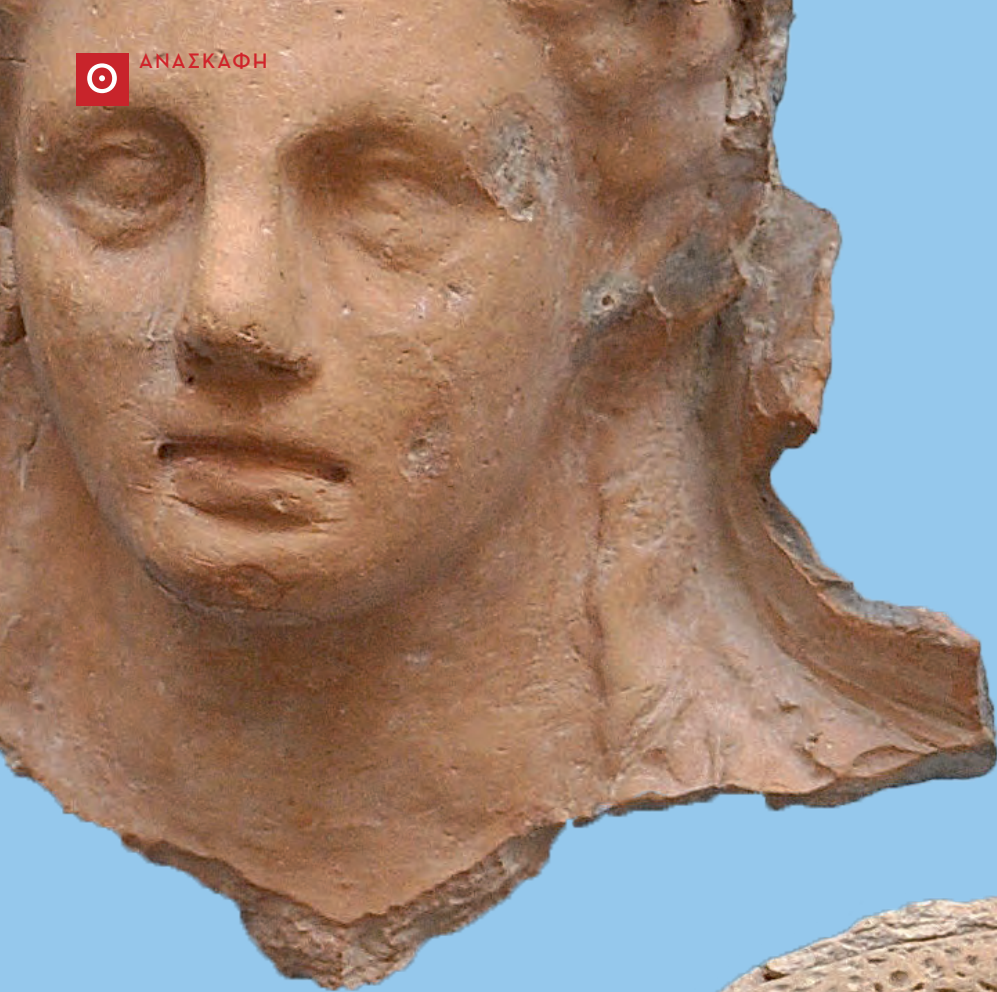

ΜΕΣΟΣ ΡΟΥΣ ΤΟΥ ΑΛΙΑΚΜΟΝΑ(III)

ΟΙ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

—Ένας διαχρονικός πολιτισμός

ΑΡΕΤΗ ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ-ΜΕΤΟΚΗ

*Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη
της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κοζάνης*

Οι σωστικές ανασκαφές στην κοιλάδα του μέσου ρου του Αλιάκμονα αποκάλυψαν οικισμούς, οι οποίοι μαρτυρούν την ύπαρξη ενός σημαντικού πολιτισμού με δυναμική παρουσία στη ζωή της ευρύτερης περιοχής.

**ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΗ
ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ
ΕΩΣ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
6500 π.Χ.
έως
300 μ.Χ.**

01
Κάτω Μπράβας Βελβεντού.
Πήλινα ειδώλια γυναικείων
μορφών, από λάκκο-αποθήκη.

Η ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟΥΣ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΟΥΣ αλλά και στους πιο υπερυψωμένους οικισμούς της κοιλάδας του μέσου ρου του Αλιάκμονα έφερε στο φως μια μεγάλη σειρά αρχαιολογικών ευρημάτων και πληροφοριών, που σκιαγραφούν την εικόνα της κατοίκησης στην περιοχή από την Προϊστορική περίοδο μέχρι και το τέλος της αρχαιότητας.

Οι περισσότεροι οικισμοί εντοπίζονται σε υπερυψωμένα παραποτάμια πλατώματα ή λοφίσκους, πολύ συχνά δίπλα σε μεγάλα ρέματα, από τα οποία και υδροδοτούνταν. Συγκέντρωση και διαχρονική κατοίκηση παρατηρείται σε περιοχές που βρίσκονται πάνω στους οδικούς άξονες, σε συνάρτηση πάντα με τα ποτάμια περάσματα¹.

Όλες οι ανασκαφές υπαγορεύτηκαν από σωστικούς λόγους. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων πρόκειται για θέσεις που έχουν διαβρωθεί σε ποικίλο βαθμό από τα νερά της τεχνητής λίμνης Πολυφύτου². Η παρουσίαση που ακολουθεί, γίνεται από τα νοτιοδυτικά προς τα βορειοανατολικά και από τα αριστερά της ροής του ποταμού, κατά μήκος του οποίου αναπτύχθηκαν οι περισσότεροι οικισμοί.

Ανεσκαμμένοι οικισμοί στα αριστερά του ρου του Αλιάκμονα

Θέση Πολεμίστρα (Δήμος Κοζάνης, δημοτική ενότητα Αιανής): Κάτω από ένα παχύ στρώμα (4 μ.) αλλουβιακών αποθέσεων, στην παρειά που σχηματίστηκε από τη διάβρωση της λίμνης, εντοπίστηκε οικισμός της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού και υστερότερο νεκροταφείο³ της Μέσης Εποχής του Χαλκού, που σχετίζεται με τον οικισμό της περιόδου που αναπτύχθηκε σε όμορα μικρότερα πλατώματα. Κάποια ψηλότερα σημεία της περιοχής κατοικήθηκαν στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού και τη Ρωμαϊκή περίοδο.

Το 1994 πραγματοποιήθηκε συστηματική επιφανειακή έρευνα, στρωματογραφική μελέτη της θέσης και ανασκαφή του ενός από τα δύο εντοπισμένα κτίσματα.

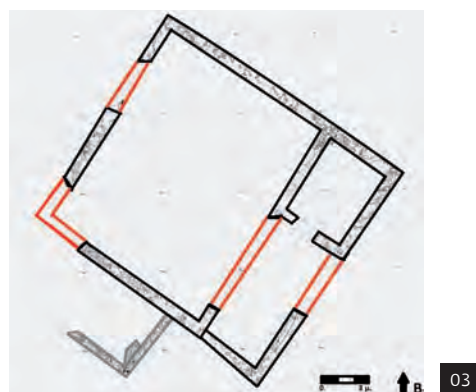
Το κτίσμα, του οποίου η αρχική φάση είχε καταστραφεί από φωτιά, είχε λιθόκτιστο θεμέλιο και κρηπίδα, σωζόμενου ύψους 80 εκ., κατασκευασμένα με την τεχνική του «ψαροκόκαλου», αρκετά διαδεδομένη στο πρώτο μισό της 2ης χιλιετίας π.Χ. Η ανωδομή του ήταν από πλιθιά. Είχε επιμήκη κάτοψη, μήκους μέχρι 11 μ., με βάση το σωζόμενο μήκος των 9 μ. του ενός μακρού τοίχου, και πλάτους 3 μ. τουλάχιστον, προστώο στη μία (βόρεια) στενή πλευρά, διαστάσεων 1x3 μ., και πιθανό προσανατολισμό βόρεια-νότια, με είσοδο στα βόρεια. Στη νοτιοδυτική γωνία του προστώου βρέθηκε εγχυτρισμός μικρού παιδιού. Πάνω από το στρώμα καταστροφής του κτίσματος διασώθηκε τμήμα υστερότερου λίθινου κυκλικού περιβόλου. Η ραδιοχρονολόγηση τοποθετεί τα ευρήματα στο 1968-1765 π.Χ.

Θέση Πάλλα Ράχη (Δήμος Κοζάνης, δημοτική ενότητα Αιανής): Η θέση κατοικήθηκε κατά τη Μέση, Νεότερη και Τελική Νεολιθική περίοδο, την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού αλλά και κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους.

Το 1999, στο πλαίσιο κατασκευής της εθνικής οδού Κοζάνης-Ρυμινίου, διενεργήθηκε σωστική ανασκαφική έρευνα, η οποία έφερε στο φως διαλυμένες οικιστικές επιχώσεις των προϊστορικών χρόνων⁴.

Θέση Παλαιόκαστρο (Δήμος Κοζάνης, δημοτική ενότητα Ελίμειας, τοπική κοινότητα Καισάρειας)⁵: Πρόκειται για υπερυψωμένο και εκτεταμένο παραποτάμιο πλάτωμα, μια ιδιαίτερα στρατηγική θέση, η οποία κατοικήθηκε κατά τη Ρωμαϊκή και Βυζαντινή περίοδο. Η διάβρωση της λίμνης έφερε στο φως διαλυμένα οικιστικά κατάλοιπα των εποχών αυτών, καθώς και τρεις μικρούς οικισμούς της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

Το 2012, η ανασκαφική διερεύνηση μιας ομάδας πέντε ασύνδετων μεταξύ τους λιθόκτιστων τοίχων οδήγησε στην αποκάλυψη της κάτοψης ενός μεγάλου κτηρίου, των υστερορωμαϊκών χρόνων, θεμελιωμένου στο φυσικό. Μεγάλα τμήματα των τοίχων του λείπουν μέχρι θεμελίων, πιθανόν από λιθολόγηση που ακολούθησε την καταστροφή του (εικ. 2-3).

02

Το βασικό κτήριο έχει ορθογώνια κάτοψη, διαστάσεων 18x15 μ. και εμβαδού 270 τ.μ. Είναι προσανατολισμένο βορειοδυτικά-νοτιοανατολικά, με την είσοδο πιθανότατα στα νοτιοανατολικά, όπου και το χαμηλότερο σημείο. Οι τοίχοι του έχουν πλάτος 80 εκ. και είναι κατασκευασμένοι με μεγάλες πλακερές ή ακανόνιστες πέτρες και συνδετικό κονίαμα ανακατεμένο με άμμο και μεγάλα ποταμίσια βότσαλα. Διατηρούνται σε μέγιστο ύψος 1,10 μ., μαζί με τη θεμελίωση, η οποία φτάνει τα 50 εκ. Το κτήριο αποτελείται από έναν μεγάλο ορθογώνιο χώρο, 133 τ.μ., και ένα μικρότερο δωμάτιο στη νοτιοανατολική γωνία, 22 τ.μ., με είσοδο στα νοτιοδυτικά. Ένα όμοιο δωμάτιο, ίσως μεταγενέστερο, είναι πιθανό να διαμορφωνόταν συμμετρικά, στη νοτιοδυτική γωνία, αφήνοντας κενό χώρο ανάμεσά τους για την είσοδο.

Από τις τρεις διερευνητικές τομές που έγιναν στο εσωτερικό του μεγάλου χώρου καθώς και από την έρευνα κατά μήκος των τοίχων του, δεν προέκυψαν εσωτερικές διαιρέσεις, τουλάχιστον λιθοκτιστες. Περιμετρικά, και σε πλάτος μεγαλύτερο από 3,50 μ., διαπιστώθηκε παχύ στρώμα κεραμίδων και πήλινων πλακών δαπέδου, με ενδείξεις για ύπαρξη ορόφου πάνω από έναν ισόγειο ή υπόγειο χώρο. Η απουσία ανάλογου στρώματος κεραμίδων από την τομή που έγινε στο μέσο του χώρου υποδηλώνει ακάλυπτο χώρο, ίσως μια εσωτερική αυλή. Σε τρία σημεία του αποκαλύφθηκε καμένη επιφάνεια δαπέδου από πηλό, ενώ τα έντονα ίχνη καύσης από όλη τη νοτιοανατολική πλευρά υποδηλώνουν καταστροφή από φωτιά.

Εξωτερικά του βασικού αυτού κτηρίου, κατά μήκος του νοτιοδυτικού τοίχου του, διατηρήθηκε τμήμα της θεμελίωσης ενός μικρότερου, ισόγειου και πιθανόν μεταγενέστερου κτίσματος, με όμοιο τρόπο δόμησης και με κοινό τον συγκεκριμένο τοίχο. Σώζεται η νοτιοδυτική γωνία του, με μήκος τοίχων 4,60 μ. και πλάτος 60 εκ. Ένα πιθάρι που βρέθηκε βόρεια του χώρου αυτού υποδηλώνει και δεύτερο δωμάτιο, παραπέμποντας σε βοηθητική, αποθηκευτική ίσως, χρήση του χώρου.

Τα κινητά ευρήματα της ανασκαφής περιλαμβάνουν αρκετά χάλκινα νομίσματα, κάποια των ρωμαϊκών χρόνων, λίγα σιδερένια αντικείμενα, κομμάτια γυάλινων αγγείων και πολλά όστρακα ή τμήματα πήλινων αγγείων (οινοχόες, αμφορείς και άλλα).

Εκατέρωθεν του ανεσκαμμένου κτηρίου παρατηρήθηκαν τμήματα διαλυμένων τοίχων και κεραμίδες στέγης που υποδηλώνουν τις θέσεις τριών ακόμα σύγχρονων κτηρίων, ανάλογων διαστάσεων.

Θέση Δασύλλιο (Δήμος Κοζάνης, δημοτική ενότητα Ελίμειας, τοπική κοινότητα Σπάρτου): Το 1995 ερευνήθηκαν διαλυμένες οικιστικές επιχώσεις της Μέσης Εποχής του Χαλκού και των βυζαντινών χρόνων. Στην αρχική φάση ανάγεται μια συγκέντρωση καμένου οικοδομικού υλικού και οστράκων, ενώ στη Βυζαντινή περίοδο δύο απορριμματικοί λάκκοι.

Θέση Παλιόχανο (Δήμος Κοζάνης, δημοτική ενότητα Ελίμειας, τοπική κοινότητα Σπάρτου): Πρόκειται για διαβρωμένο οικισμό της Μέσης Εποχής του Χαλκού. Η θέση κατοικήθηκε επίσης κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική και τους ρωμαϊκούς και βυζαντινούς χρόνους.

Το 1996 εντοπίστηκε και ανασκάφηκε τμήμα υπόγειου ή ισόγειου χώρου κατοικίας της Μέσης Εποχής του Χαλκού, η οποία καταστράφηκε από φωτιά. Είχε ευθύγραμμη κάτοψη και ήταν κατασκευασμένη από πηλό και ξύλα. Στο φυσικό επικλινές έδαφος, που αποτελούσε και το δάπεδο του σωζόμενου χώρου, είχαν ανοιχτεί αρκετοί μικροί, κωνικοί λάκκοι, για άμεση αποθήκευση ή στήριξη αποθηκευτικών αγγείων. Διασώθηκαν έξι από αυτούς, ο ένας από τους οποίους περιείχε απανθρακωμένα βελανδία. Κάτω από το στρώμα καταστροφής βρέθηκαν δύο πήλινα καθαρόσχημα αγγεία, υφαντικά βάρη και τμήματα πιθοειδών αγγείων. Η ραδιοχρονολόγηση τοποθετεί το κτίσμα στο 1880-1746 π.Χ.

Στον ίδιο χώρο εντοπίστηκε και ανασκάφηκε διαλυμένος εγχυτρισμός της ίδιας περιόδου και, το 2001, μια σύγχρονη, πιθανόν, ταφή και δύο απορριμματικοί λάκκοι των βυζαντινών χρόνων.

02

Καيسάρεια, θέση Παλαιόκαστρο. Άποψη του ανεσκαμμένου κτηρίου των υστερορωμαϊκών χρόνων.

03

Καيسάρεια, θέση Παλαιόκαστρο. Σχεδιαστική αποτύπωση του ανεσκαμμένου κτηρίου των υστερορωμαϊκών χρόνων.

04

Φαράγγι Μεσιανής. Αποθηκευτική κατασκευή της Τελικής Νεολιθικής ή (πιθανότατα) της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού.

Σημειώσεις

- 1 Βλ. σχετικά στα δύο προηγούμενα άρθρα του αφιερώματος.
- 2 Ως προς τις ανασκαφές που διενεργήθηκαν μέχρι το 2006, βλ. Χονδρογιάννη-Μετόκνη 2009, όπου και προηγούμενη σχετική βιβλιογραφία. Βλ. επίσης, Χονδρογιάννη-Μετόκνη, «Αλιάκμων 2010...», υπό έκδ.
- 3 Για τα νεκροταφεία και τις μεμονωμένες ταφές που εντοπίστηκαν και ανασκάφηκαν στην κοιλάδα του μέσου ρου του Αλιάκμονα, βλ. αναλυτικά στο επόμενο σχετικό άρθρο του αφιερώματος.
- 4 Καραμήτρου-Μεντεσίδη / Παπαγιαννάκης 1999, σ. 67 κ.ε.
- 5 Χονδρογιάννη-Μετόκνη, «Σωστικές εργασίες...», υπό έκδ.

04

Θέση Φαράγγι (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων, τοπική κοινότητα Μεσιανής): Το 1998 ερευνήθηκαν οικιστικές επιχώσεις διαβρωμένου από τη λίμνη οικισμού της Νεότερης και Τελικής Νεολιθικής, καθώς και των αρχών της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Η θέση κατοικήθηκε επίσης κατά τους κλασικούς και ελληνοιστικούς χρόνους.

Ανασκάφηκαν έντεκα λάκκοι, οι περισσότεροι της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, ένας της Νεότερης Νεολιθικής και ένας των ελληνοιστικών χρόνων. Ακόμη, έξι πιθοειδείς αποθηκευτικές κατασκευές της Τελικής Νεολιθικής ή (πιθανότατα) της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού.

Όλοι σχεδόν οι λάκκοι της Εποχής του Χαλκού ήταν απορριμματικής χρήσης και ένας πιθανόν και ταφικής. Περιείχαν πλήθος ευρημάτων, όπως όστρακα αγγείων, κόκαλα ζώων, μικροευρήματα και αρχιτεκτονικά κατάλοιπα. Διαφοροποίηση εμφανίζει ένας επιμήκης λάκκος, διαστάσεων 2,50x3,50 μ. και σωζόμενου βάθους 25 εκ., τα χαρακτηριστικά του οποίου παραπέμπουν σε χώρο κατοικίας.

Η λειτουργία του μερικώς ανεσκαμμένου νεολιθικού λάκκου δεν έχει αποσαφηνιστεί. Πιθανόν πρόκειται για υπόγειο χώρο κτίσματος, με δευτερογενή απορριμματική χρήση.

Οι πιθοειδείς κατασκευές είναι ανοιγμένες στο φυσικό και έχουν σχήμα κυλινδρικό, με επίπεδο πυθμένα. Τα τοιχώματά τους φέρουν παχύ επίχρισμα, πάχους 10 εκ. περίπου, από πορτοκαλόχρωμο πηλό. Η εξωτερική διάμετρος τους είναι 60 εκ., ενώ το σωζόμενο ύψος τους 30-50 εκ. Ερμνεύονται ως αποθηκευτικοί χώροι (εικ. 4).

Ο οικισμός κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός, λόγω της κατοίκησης του στα τέλη της Νεολιθικής περιόδου και στις αρχές της Εποχής του Χαλκού. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η κεραμική της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, η οποία δεν είναι η τυπική της κοιλάδας του Αλιάκμονα, αλλά χαρακτηριστική του πολιτισμού Baden της Ουγγαρίας και της Βουλγαρίας.

Θέση Παλιάμπελα (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων, τοπική κοινότητα Ροδίτη): Ο οικισμός έχει μορφή πολύ χαμηλής τούμπας και έκταση 30 στρεμμάτων. Εντοπίζεται στα βόρεια όρια της κοιλάδας, 5 χλμ. από τον Αλιάκμονα, σε πλάτωμα που διαμορφώνεται στους πρόποδες του ορεινού όγκου, στα αριστερά ενός μεγάλου ρέματος. Η περιορισμένης έκτασης σωστική ανασκαφή που διενεργήθηκε το 2000 αποκάλυψε αρχιτεκτονικά κατάλοιπα της Αρχαιότερης Νεολιθικής, ενώ το επιφανειακό υλικό από την ευρύτερη περιοχή υποδηλώνει κατοίκηση σε όλη τη Νεολιθική εποχή και σε κάποια φάση της Εποχής του Χαλκού.

Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα που αποκαλύφθηκαν ορίζουν τρεις φάσεις χρήσης του χώρου και συνδέονται με χώρους οικοτεχνικής δραστηριότητας. Πρόκειται για τρία μικρά κυκλικά δάπεδα, σκαμμένα στο φυσικό, μέγιστης διαμέτρου 1,70 μ. και βάθους 10 εκ., με πασσαλότρυπες στην περιφέρειά τους, καθώς και μια μικρότερη κυκλική κατασκευή με έντονα ίχνη καύσης. Ανάμεσα και πάνω στα δάπεδα, ερευνήθηκε μάζα οικοδομικού υλικού από επάλληλα στρώματα πηλού και στάχτης. Το σύνολο διαταράσσεται από έναν μεγάλο υστερότερο λάκκο με μεγάλη ποσότητα αρχαιολογικού υλικού, στον πυθμένα του οποίου είχε ανοιχθεί μικρός λάκκος για την ταφή ενός νηπίου.

Από τα κινητά ευρήματα ξεχωρίζει μια ομάδα δέκα μεγάλων πλίνων πηνίων, πιθανότατα υφαντικά βάρη, που εντοπίστηκαν πάνω σε ένα από τα δάπεδα και βεβαιώνουν την ανάπτυξη υφαντικής τέχνης στον οικισμό και στον συγκεκριμένο χώρο (εικ. 12).

Η ραδιοχρονολόγηση τοποθετεί τα ευρήματα στο 6220-5900 π.Χ.

Θέσεις Παλιά Ασφαλτος και Ρέμα Γλυκό Νερό (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων, τοπική κοινότητα Ροδίτη): Το 2012 η τοπογραφική αποτύπωση που πραγματοποιήθηκε σε γνωστά από το 1995 αρχιτεκτονικά κατάλοιπα των ελληνοιστικών χρόνων έδειξε την ύπαρξη τριών μεμονωμένων και μιας συστάδας λιθόκτιστων κτηρίων, τα οποία φαίνεται να αποτελούν τμήματα του ίδιου, εκτεταμένου και πιθανόν σημαντικού παραποτάμιου οικισμού, σε υψόμετρο γύρω στα

05

280 μ. Το μεγαλύτερο από τα μεμονωμένα κτίσματα σώζει μέρος της κάτοψης ενός κτηρίου με εμβαδόν μεγαλύτερο των 300 τ.μ. (20x15 μ.). Διατηρεί έξι χώρους (δωμάτια), τα οποία φαίνεται να διατάσσονται σε σχήμα Γ, υποδηλώνοντας την παρουσία εσωτερικής αυλής (εικ. 8).

Η συστάδα καταλαμβάνει έκταση 1.200 τ.μ., ενώ διατηρείται αρκετά καλά η κάτοψη ενός κάπως απομακρυσμένου κτηρίου, με δύο άνισα δωμάτια, συνολικού εμβαδού 44 τ.μ. (8x5,5 μ.). Το μεγάλο δωμάτιο, βορειοανατολικά, έχει εσωτερικές διαστάσεις 4x4 μ., ενώ το μικρό 2x4 μ. Το πλάτος των τοίχων είναι 50-70 εκ. Το κτήριο έχει προσανατολισμό βορειοανατολικά-νοτιοδυτικά, είσοδο πιθανόν στα βορειοανατολικά και ήταν στεγασμένο, όπως υποδηλώνει το πλήθος των κεραμίδων στέγης που βρέθηκαν στο εσωτερικό του (εικ. 9). Η σύντομη ανασκαφική έρευνα που διενεργήθηκε το 2015 αποκάλυψε καλά διατηρημένα τμήματα κτηρίων.

Όλα τα παραπάνω κτήρια χωροθετούνται στις ανατολικές πλαγιές πλατωμάτων, δίπλα σε ρέματα συνεχούς ροής, από τα οποία προφανώς υδροδοτούνταν. Τα δεδομένα από την ευρύτερη περιοχή μαρτυρούν την ύπαρξη ενός εκτεταμένου παραποτάμιου οικισμού (μικρά διάσπαρτα οικιστικά σύνολα), συνολικού μήκους 1.300 μ. περίπου, που απλώνεται σε πολλά μικρά και χαμηλά πλατώματα αλλά και στον ψηλό λόφο της Νεράιδας (υψόμετρο 385 μ.).

Ανεσκαμμένοι οικισμοί στα δεξιά του ρου του Αλιάκμονα

Θέση Κάμπος (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Καμβουνίων, τοπική κοινότητα Φρουρίου): Στη μικρή παραποτάμια κοιλάδα που διαμορφώνεται στα δυτικά όρια της λεκάνης, η κατασκευή του Υδροπλεκτρικού Έργου Μέσου Αλιάκμονα (Παρίωνα) από τη ΔΕΗ υπαγόρευσε την πραγματοποίηση επιφανειακής έρευνας και σωστικής ανασκαφής, κατά τα έτη 1994-1996. Στην περιοχή διαπιστώθηκε κατοίκηση κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου και τους ελληνιστικούς χρόνους.

Ανασκάφηκαν εργαστηριακοί χώροι των ρωμαϊκών χρόνων, συγκεκριμένα, ένας κλίβανος και ένα μικρό τετράγωνο κτίσμα, τα οποία είχαν κατασκευαστεί στη θέση δύο λαξευτών θολωτών τάφων με δρόμο, της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου. Το πλήθος των πήλινων αγγείων με τα οποία ήταν κτερισμένοι οι νεκροί χρησιμοποιήθηκε για το μπάζωμα μιας φυσικής κοιλάδας. Στον ίδιο χώρο ανασκάφηκε επίσης ένας απορριμματικός λάκκος, ο οποίος με βάση τη ραδιοχρονολόγηση τοποθετείται στο 786-549 π.Χ. και συνδέεται με τον όμορο οικισμό της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου.

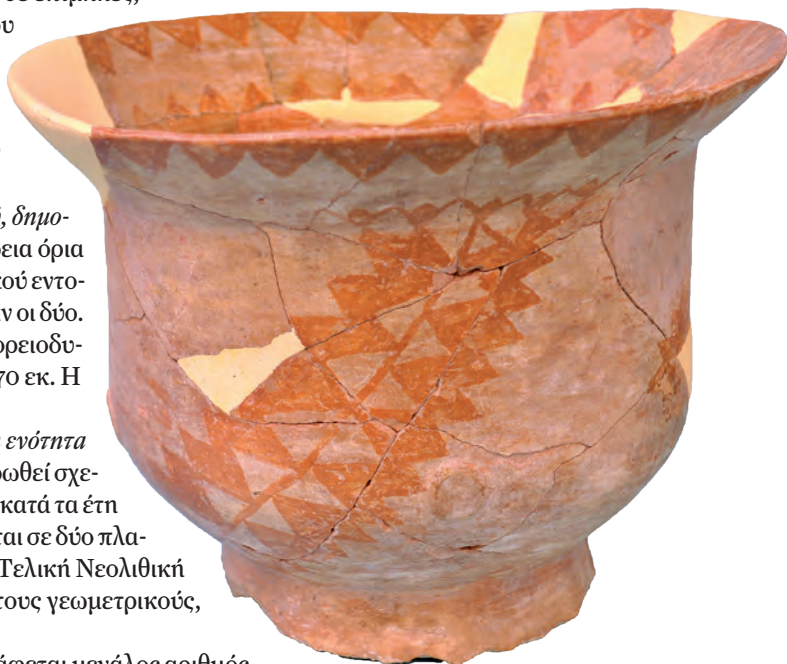
Θέση Πλατάνια (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων, τοπική κοινότητα Γουλών): Η διάβρωση της λίμνης αποκάλυψε σημαντικά κατάλοιπα λιθοκτιστων κτηρίων, τα οποία αποτυπώθηκαν τοπογραφικά το 2012. Ένα από αυτά διατηρεί μέρος της κάτοψής του. Σώζονται τμήματα δύο δωματίων, συνολικού εμβαδού 56 τ.μ., τα οποία επικοινωνούν μεταξύ τους με άνοιγμα πλάτους 1 μ. Το μέγιστο σωζόμενο μήκος του ενός εξωτερικού τοίχου είναι 11,30 μ., ενώ του δεύτερου, με τον οποίο γωνιάζει, είναι 4 μ. Το πάχος των τοίχων είναι 45 εκ. Και οι δύο χώροι ήταν στεγασμένοι, όπως υποδηλώνουν οι κεραμίδες που υπάρχουν στο εσωτερικό τους. Το κτήριο έχει προσανατολισμό βορειοδυτικά-νοτιοανατολικά.

Ο οικισμός στον οποίο ανήκει το κτήριο είχε ιδρυθεί σε επίμυκες, υπερυψωμένο παραποτάμιο πλάτωμα, στα δεξιά του ρου του Αλιάκμονα, σε απόσταση 500 μ. περίπου από αυτόν και σε υψόμετρο γύρω στα 280 μ. Τα εντοπισμένα κατάλοιπα απλώνονται σε μήκος ενός χιλιομέτρου και πλάτος 300 μ., υποδηλώνοντας μια πολύ μεγαλύτερη των 300 στρεμμάτων αρχική έκταση για τον οικισμό.

Θέση Ξερόλακκας ή Καμίνια (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων, τοπική κοινότητα Αυλών): Στα βόρεια όρια ενός οικισμού των αρχών της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού εντοπίστηκαν οκτώ κλίβανοι, από τους οποίους ανασκάφηκαν οι δύο. Έχουν κυκλική κάτοψη, διαμέτρου 2 μ., με δρόμο στα βορειοδυτικά και ορίζονται από πήλινο τοίχο σωζόμενου ύψους 70 εκ. Η χρονολόγησή τους παραμένει αβέβαιη.

Θέση Κρυόβρυση (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων, τοπική κοινότητα Κρανιδίων): Η θέση έχει διαβρωθεί σχεδόν ολοκληρωτικά από τα νερά της λίμνης. Ερευνήθηκε κατά τα έτη 1986, 1992, 1993 και 1997. Το επιφανειακό υλικό απλώνεται σε δύο πλατώματα και χρονολογείται στην Αρχαιότερη, Μέση και Τελική Νεολιθική περίοδο, καθώς και στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού, τους γεωμετρικούς, ελληνιστικούς και βυζαντινούς χρόνους.

Στη σημερινή επιφάνεια του ενός πλατώματος διαγράφεται μεγάλος αριθμός λάκκων ανοιγμένων στο φυσικό, καθώς και μία τάφος. Ανασκαφικά ερευνήθηκαν επιχώσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής σε μια φυσική κοιλάδα του εδάφους και πέντε λάκκοι διαφορετικής χρονολόγησης. Οι δύο από αυτούς ανάγονται στη Μέση Νεολιθική και θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως απορριμματικοί, όπως και ένας παρόμοιος Βυζαντινής εποχής. Στην Ύστερη Εποχή του

06

06
Βαρεμένοι Γουλών. Γραπτό αγγείο της Μέσης Νεολιθικής περιόδου.

07
Παλιοκαστανιά Σερβίων. Πιθεώνας της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου.

07

Χαλκού ανάγονται δύο μικρότεροι λάκκοι, αποθηκευτικής χρήσης, με λιγοστά ευρήματα και τοιχώματα επιχρισμένα με πηλό.

Από το νεκροταφείο που βρίσκεται στον ίδιο χώρο, ερευνήθηκαν οκτώ κιβωτιόσχημοι τάφοι, οι περισσότεροι διαταραγμένοι. Τα δύο μυκηναϊκά αγγεία που διασώθηκαν χρονολογούν το νεκροταφείο στα τέλη της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

Για την κατασκευή τεσσάρων από τους τάφους χρησιμοποιήθηκαν σε δεύτερη χρήση έντεκα λίθινες ανθρωπόμορφες στήλες (ακέραιες ή τμήματά τους), που σχηματίζουν σύνολο ενώ αποδίδουν πολύ σχηματικά την ανθρώπινη μορφή. Η αρχική χρονολόγησή τους δεν είναι βέβαιη, θεωρούμε όμως πιθανή την τοποθέτησή τους στα τέλη των νεολιθικών χρόνων. Ανάλογα ευρήματα από τρεις ακόμα θέσεις της κοιλάδας βεβαιώνουν την αρκετά διαδεδομένη σε κάποια χρονική περίοδο συνήθεια της κατασκευής ανθρωπόμορφων στηλών στην περιοχή και καθιστούν το σύνολο το μεγαλύτερο στον ελλαδικό χώρο.

Στο δεύτερο πλάτωμα εντοπίστηκαν τρία τμήματα τεφροδόχων αγγείων των γεωμετρικών χρόνων, τρία ακόμα αγγεία όμοιας πιθανόν χρήσης και ένας εγχυτρισμός. Ανασκάφηκε επίσης ορθογώνιος κλίβανος των ελληνοιστικών χρόνων με δρόμο για ψήσιμο κεραμίδων στέγης, ενώ διαπιστώθηκε η ύπαρξη τριών ακόμη σύγχρονων, κυκλικών.

Θέση Βαρεμένοι ή Νησί (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων, τοπική κοινότητα Γουλών): Πρόκειται για παραποτάμιο νεολιθικό οικισμό με μορφή τούμπας και έκταση 30 στρεμμάτων. Η θέση κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε ως νεκροταφείο.

Το 2001 ερευνήθηκαν στρώματα κατοίκησης που χρονολογούνται στις αρχές της Μέσης Νεολιθικής και στην Αρχαιότερη Νεολιθική. Ήρθαν στο φως κατόψεις πασσαλόπνηκτων κατοικιών της Μέσης Νεολιθικής και δέκα λάκκοι της Μέσης και Νεότερης ή Τελικής Νεολιθικής. Μια σειρά ραδιοχρονολογήσεων τοποθετεί το σύνολο των ευρημάτων στο 6430-5670 π.Χ.

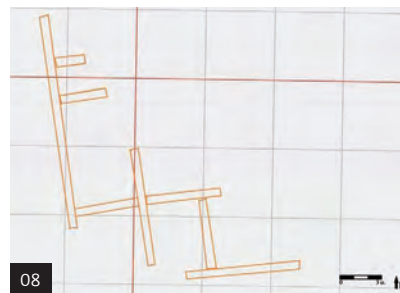
Τα κτίσματα που αποκαλύφθηκαν έχουν ορθογώνια κάτοψη και προσανατολισμό βορειοανατολικά-νοτιοδυτικά (εικ. 10). Οι διαστάσεις τους είναι μικρές, περίπου 1,50x3 μ., κρίνοντας από το δάπεδο που αποκαλύφθηκε ολόκληρο. Οι τοίχοι έχουν πλάτος 30-40 εκ., ενώ για την κατασκευή τους χρησιμοποιήθηκαν πάσσαλοι διαμέτρου 10-20 εκ., πυκνά τοποθετημένοι ανά 10-20 εκ. μέσα σε τάφρο θεμελίωσης, η οποία στη συνέχεια μπαζώθηκε με πέτρες και χώμα. Στο εσωτερικό τους υπάρχουν λάκκοι, κάποιοι αποθηκευτικής χρήσης. Ανάμεσα στα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα βρέθηκαν πολλά πήλινα αγγεία, κάποια με γραπτή διακόσμηση (εικ. 6). Τα κινητά ευρήματα περιλαμβάνουν επίσης λίθινα και οστέινα εργαλεία, ανθρωπόμορφα και ζωόμορφα ειδώλια, κοσμήματα και άλλα μικροευρήματα.

Θέση Σκαμινιές (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων): Το 1996 ερευνήθηκαν διαλυμένες οικιστικές επιχώσεις της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και των ελληνοιστικών χρόνων.

Θέση Παλιοκαστανιά (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων): Πρόκειται για υπερυψωμένο και διαβρωμένο από τη λίμνη παραποτάμιο πλάτωμα. Η θέση ανασκάφηκε το 2000, το 2004 και το 2010.

Αποκαλύφθηκαν πιθεώνες και ένα κτίσμα της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, απορριμματικοί λάκκοι των ρωμαϊκών χρόνων, οι οποίοι συνδέονται με τον οικισμό της περιόδου που εντοπίστηκε σε όμορο πλάτωμα, και μια θερμική πηλοκατασκευή της Τελικής Νεολιθικής (4500-3000 π.Χ. περίπου), που ανήκει σε γειτονικό οικισμό. Στη Βυζαντινή εποχή η θέση χρησιμοποιήθηκε ως νεκροταφείο, από το οποίο ανασκάφηκε ένας τάφος.

Από τους τρεις εντοπισμένους αποθηκευτικούς χώρους, ο μεγαλύτερος ή ίσως ο καλύτερα σωζόμενος αποτελείται από 20 πίθους. Όλοι είναι τοποθετημένοι σε λάκκους μέσα στο φυσικό. Έχουν σχήμα ωοειδές, οξυπύθμενο και καστανοκόκινη επιφάνεια. Σώζονται κυρίως από το ύψος της κοιλάδας και κάτω και κάποιοι

08

Παλιά Ασφαλτος Ροδίτη. Τοπογραφική αποτύπωση διαβρωμένου από τα νερά κτηρίου των ελληνοιστικών χρόνων.

09

Παλιά Ασφαλτος Ροδίτη. Τοπογραφική αποτύπωση συστάδας διαβρωμένων από τα νερά λιθόκτιστων κτηρίων των ελληνοιστικών χρόνων.

από τον ώμο και κάτω. Μαρτυρούνται τρία μεγέθη, με μέγιστο ύψος το 1,50 μ. και μέγιστη διάμετρο το 1 μ. Κάποιοι φέρουν εγχάρακτη διακόσμηση πάνω στο χείλος ή στην κοιλιά. Καλύπτονταν με λίθινα καπάκια (εικ. 7).

Στο χώρο παρατηρήθηκαν τρεις λιθοσωροί από τους οποίους ερευνήθηκε ο νοτιότερος. Ανήκει σε λιθόκτιστο κτήριο, πιθανόν της Εποχής του Σιδήρου, θεμελιωμένο πάνω στο φυσικό. Έχει προσανατολισμό νοτιοδυτικά-βορειοανατολικά, με αψιδωτή τη νοτιοδυτική στενή πλευρά και είσοδο μάλλον στη βορειοανατολική. Το μέγιστο σωζόμενο μήκος του είναι 11,60 μ., ενώ το πλάτος του έφτανε τα 6,40 μ. Οι εξωτερικοί τοίχοι έχουν πάχος 60 εκ. και είναι κατασκευασμένοι από μεγάλους λίθους. Το κτήριο ήταν κατά μήκος διαιρεμένο σε δύο χώρους, ενώ το σωζόμενο δάπεδο του αψιδωτού χώρου ήταν από πλάκες με επάλειψη πηλού.

Το σύνολο των δεδομένων του οικισμού οδηγεί τη χρονολόγηση σε μια πρώιμη φάση της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, δηλαδή γύρω στο 1100 π.Χ. Ο οικισμός είναι ο πρώτος που ανασκάφηκε στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, όπου η περίοδος είναι γνωστή μόνο από νεκροταφεία. Τα χαρακτηριστικά του μαρτυρούν πως πρόκειται για έναν σημαντικό οικισμό, με κεντρικό χαρακτήρα στη ζωή των κατοίκων της περιοχής.

Θέση Γέφυρα, «προϊστορικός οικισμός Σερβίων» (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων)⁶: Η θέση βρίσκεται σήμερα στον πυθμένα της τεχνητής λίμνης Πολυφύτου. Ανασκάφηκε το 1930 και το 1971-1973. Κατοικήθηκε κατά τη Μέση και Νεότερη Νεολιθική περίοδο, την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού και κατά τη Βυζαντινή περίοδο.

Η ανασκαφή έφερε στο φως πασσαλόπηκτα κτίσματα της Μέσης Νεολιθικής, τα οποία σε κάποιες φάσεις έφεραν πιθανότητα και έναν όροφο. Στα δάπεδα διαπιστώθηκε η χρήση σανίδων ξύλου, αντίθετα με τα δάπεδα από πηλό της Νεότερης Νεολιθικής. Οι εστίες και οι φούρνοι εντοπιζόνταν έξω από τα σπίτια, σε αύλειους χώρους. Αποκαλύφθηκαν, επίσης, τάφοι της Μέσης Νεολιθικής και της Εποχής του Χαλκού, καθώς και λάκκοι όλων των εποχών κατοίκησης της θέσης, με αποθηκευτική ή απορριμματική χρήση, αλλά και για τη στήριξη πασσάλων.

Θέση Κασιάνη (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Σερβίων, τοπική κοινότητα Λάβας): Ο οικισμός εντοπίζεται στο ψηλότερο σημείο του φυσικού περάσματος του Σαρανταπόρου. Η ανασκαφή υπαγορεύτηκε από σωστικούς λόγους, καθώς η θέση κινδύνευε με κατάρρευση, όπως και συνέβη, λόγω της άμεσης γειτνιάσής της με το λιγνιτωρυχείο της Εταιρείας ΛΑΡΚΟ, η οποία και χρηματοδότησε την έρευνα.

Πρόκειται για ψηλό λόφο που διαμορφώνεται σε πλατώματα. Κατοικήθηκε κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική, την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού και κατά την Ελληνιστική εποχή. Διερευνήθηκαν διαταραγμένες κυρίως αρχαιολογικές επιχώσεις των δύο νεότερων περιόδων χρήσης του χώρου και σε μικρή έκταση αδιατάρακτο στρώμα της Αρχαιότερης Νεολιθικής.

Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα μαρτυρούν ότι κατά την Προϊστορική περίοδο είχαν κατασκευαστεί ελαφρά κτίσματα από ξύλο με πιθανή επάλειψη λεπτού στρώματος πηλού, ενώ στους ελληνιστικούς χρόνους τα κτίσματα ήταν λιθόκτιστα ή με λίθινα θεμέλια και πασσαλόπηκτα ανωδομή.

Σε ένα από τα χαμηλά πλατώματα της θέσης αποκαλύφθηκαν ένας μικρός απορριμματικός λάκκος και ένα πιθάρι των ελληνιστικών χρόνων. Από τα σημαντικότερα κινητά ευρήματα της ανασκαφής είναι τα διάτρητα όστρακα τα οποία ανήκουν σε μικρά αγγεία της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, αδιάγνωστης χρήσης.

Η ιδιαίτερη σημασία της ανασκαφής της Λάβας έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι εντοπίστηκε στη συγκεκριμένη γεωγραφική θέση οικισμός της Αρχαιότερης Νεολιθικής, καθώς όχι μόνο πρόκειται για τον μοναδικό μέχρι τώρα εντοπισμένο οικισμό της περιόδου σε τόσο μεγάλο υψόμετρο (950 μ.), αλλά και επειδή αυτός βρίσκεται πάνω στο μοναδικό φυσικό πέρασμα που ενώνει διαχρονικά τη Θεσσαλία με τη Δυτική Μακεδονία.

⁶ Wardle / Βλαχοδημητροπούλου 2000, σ. 543 κ.ε., Ridley κ.ά. 2000.

Αξιοσημείωτος είναι και ο ελληνιστικός οικισμός, καθώς δεν αποκλείεται να συνδέεται με τη φύλαξη των δύο φυσικών διόδων που εντοπίζονται στην περιοχή, του Κάστρου Σερβίων και του Στενού «Πόρτες».

Θέση Κάτω Μπράβας (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Βελβεντού): Το 1996 ερευνήθηκαν διαλυμένες από τη λίμνη επιχώσεις οικισμού των ελληνιστικών χρόνων. Στο ανεσκαμμένο τμήμα του οικισμού διαπιστώθηκε κατοίκηση και κατά τη Νεότερη/Τελική Νεολιθική περίοδο όπως και κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

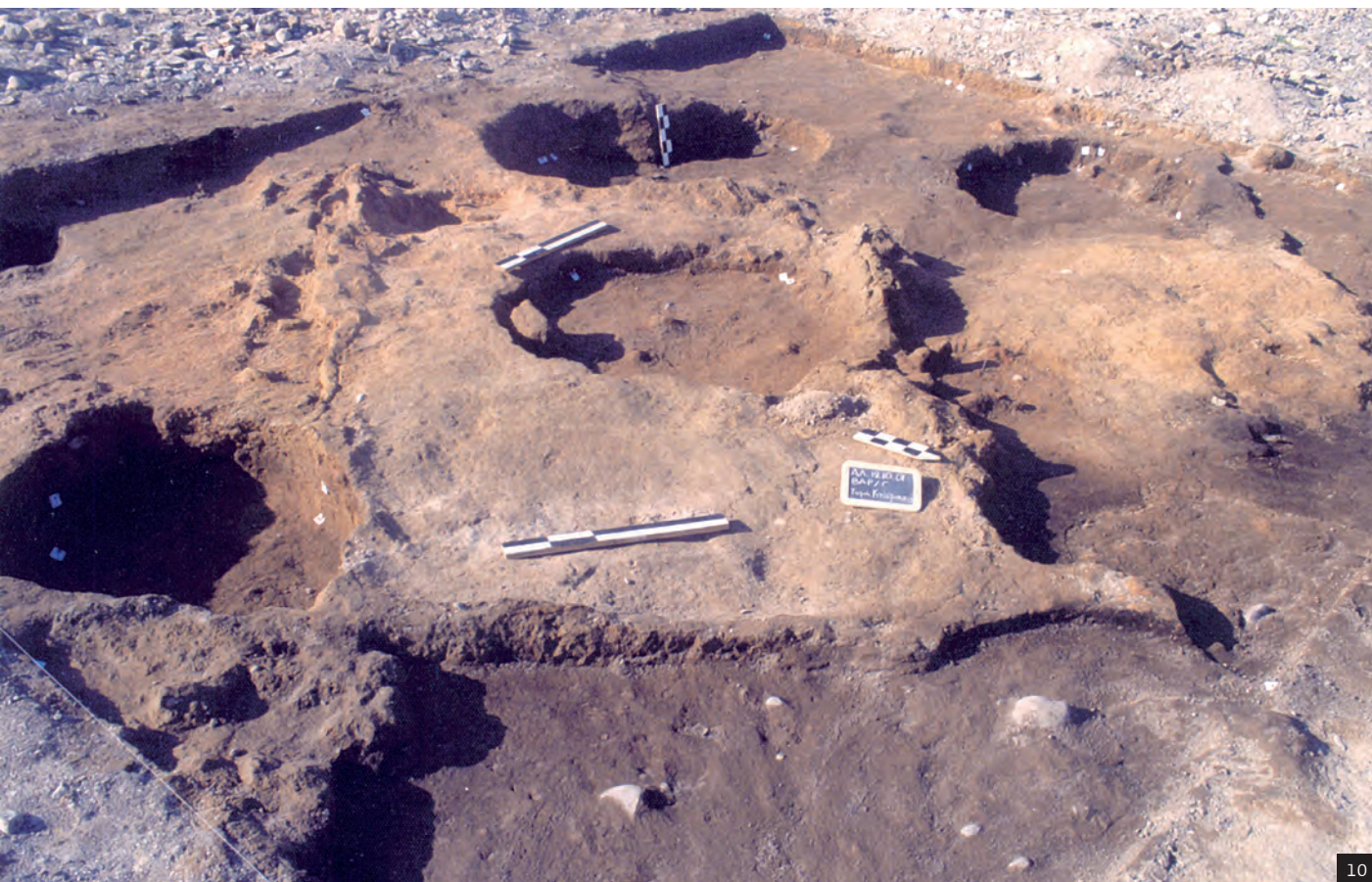
Η ανασκαφή έφερε στο φως τμήματα υπόγειων ή ισόγειων χώρων, που αποτελούσαν αποθηκευτικούς χώρους μεγάλων, διώροφων πιθανόν κτισμάτων καθώς και ισόγεια κτίσματα με εστίες στο εσωτερικό τους. Το νεότερο κτίσμα καταστράφηκε ξαφνικά, πιθανόν από σεισμό, στα μέσα του 2ου αι. π.Χ. Στο στρώμα καταστροφής του, εκτός από τα πιθάρια που βρέθηκαν τοποθετημένα σε λάγκους ανοιγμένους στο φυσικό ή σε πρωιμότερα στρώματα κατοίκησης, βρέθηκαν και πολλά μεγάλα αγγεία, κάποια πεσμένα από τον πάνω όροφο (εικ. 5).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αποθετικοί λάγκοι, που ανοίχτηκαν μετά την καταστροφή του κτηρίου για να θαφτούν κάποια από τα ιερά αντικείμενα του χώρου. Έτσι διασώθηκε μια σειρά οκτώ πήλινων, λατρευτικών ίσως, ειδωλίων, εντυπωσιακών για το μέγεθος και την καλλιτεχνική τους εμφάνιση, που αποδίδουν κεφάλια ή προτομές γυναικείων μορφών, πιθανότατα κάποιες θεές ή νύμφες, σχεδόν σε φυσικό μέγεθος (εικ. 1). Τα ευρήματα αυτά, τα δεδομένα της κεραμικής και κάποια τυχαία ευρήματα από όμορα αγροτεμάχια συνδέουν το κτίσμα με πιθανό χώρο ιερού, αφιερωμένου πιθανόν στη λατρεία του Υψίστου Διός.

Θέση Βασιλάρα Ράχη (Δήμος Σερβίων-Βελβεντού, δημοτική ενότητα Βελβεντού): Η θέση κατοικήθηκε κατά τη Νεότερη και Τελική Νεολιθική περίοδο, καθώς

10

Βαρεμένοι Γουλών. Δάπεδο κτίσματος της Μέσης Νεολιθικής και λάγκοι της Μέσης και Νεότερης Νεολιθικής περιόδου.

και την Πρώιμη και Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Ο οικισμός αναπτύχθηκε στη νοτιοδυτική πλαγιά και την κορυφή ενός μικρού λόφου ανάμεσα σε δύο ρέματα. Έχει μορφή ψηλής τραπεζιόσχημης τούμπας και έκταση 20 περίπου στρεμμάτων. Κατά το 1994-1996 πραγματοποιήθηκε σωστική ανασκαφική έρευνα, λόγω των ποικίλων καταστροφών που έχουν κατά καιρούς πλήξει τη θέση.

Η ανασκαφή σε πέντε τομές έφερε στο φως αρχιτεκτονικά κατάλοιπα κυρίως της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Πρόκειται για πασσαλόπηκτες κατοικίες με δάπεδα από πηλό και με εστίες, πλατφόρμες και σε μία περίπτωση με έναν μικρό θολωτό φούρνο στο εσωτερικό τους (εικ. 11). Τα δάπεδα των εστιών και των φούρνων ήταν από πηλό πάνω στον οποίο υπήρχε επιφάνεια από όστρακα μεγάλων αγγείων με επάλειψη πηλού. Σε μία τομή τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα διακόπτονται από έναν μεγάλο υστερότερο λάκκο, με μεγάλη ποσότητα λίθων, ανάμεσά τους και πολλές μυλόπετρες.

Τμήμα καμένου, κυκλικού δαπέδου με τρεις επάλληλες φάσεις, διαμέτρου 1,30 μ., και έντονα ίχνη ισχυρής καύσης ανήκει πιθανότατα σε θερμαντική κατασκευή (ίσως κλίβανο) της Τελικής Νεολιθικής.

Τα κινητά ευρήματα περιλαμβάνουν πλήθος από όστρακα αγγείων, λίγα ακέραια αγγεία, λίθινα και οστέινα εργαλεία, πολλές αγνύθες, πήλινα ειδώλια, κοσμήματα και άλλα.

Παρατηρήσεις – Συμπεράσματα

Η έκταση των οικισμών εμφανίζει σε όλες σχεδόν τις περιόδους σημαντική διαφοροποίηση, με παράλληλη συνύπαρξη μικρών αλλά και πολύ μεγαλύτερων, πιθανόν σημαντικότερων οικισμών. Κατά περιόδους παρατηρούνται συγκεντρώσεις μικρών οικιστικών εγκαταστάσεων, οι οποίες συνιστούν πιθανότατα ενιαία οικιστικά σύνολα.

Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα της Νεολιθικής Εποχής βεβαιώνουν την κατασκευή πασσαλόπηκτων κτισμάτων με ευθύγραμμες κατόψεις, δάπεδα από πηλό ή σανίδες και βοηθητικές κατασκευές μέσα ή έξω από αυτά. Υπάρχουν ενδείξεις και για δώροφα. Παρόμοια είναι και τα οικήματα της Πρώιμης Εποχής του

11

Βασιλάρα Ράχη Βελβεντού. Δάπεδο κτίσματος της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, με μικρό φούρνο (αριστερά) και πλατφόρμα στο εσωτερικό του.

12

Παλιάμπελα Ροδίτη. Πήλινα πηνία-υφαντικά βάρη της Αρχαιότερης Νεολιθικής.

11

Χαλκού, με μεγαλύτερες όμως διαστάσεις και πηλοκατασκευές στο εσωτερικό τους. Αλλαγή παρατηρείται κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού, οπότε σε κάποιους οικισμούς κατασκευάζονται επιμήκη οικήματα με προστώο και λίθινη κρηπίδα, ενώ σε άλλους διώροφα κτίσματα, με υπόγειους ή ισόγειους χώρους αποθήκευσης. Κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού και την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου τα λιγοστά στοιχεία υποδεικνύουν κτίσματα από φθαρτά κυρίως υλικά, χωρίς όμως να λείπουν από την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου τα λιθόκτιστα, τα οποία περιλαμβάνουν και μεγάλους πιθεώνες.

Για την Ελληνιστική περίοδο τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα μαρτυρούν λιθόκτιστα κτίσματα, που αποτελούν τον κανόνα για την εποχή αυτή, αλλά και πασσαλόπηκτα, σε κάποιους ορεινούς οικισμούς όπως αυτός της Λάβας, πιθανόν διαφορετικής λειτουργίας. Ενδείξεις για λατρευτικούς χώρους παρέχει ο οικισμός του Κάτω Μπράβα.

Χαρακτηριστικό όλων των εποχών, από την Αρχαιότερη Νεολιθική περίοδο μέχρι και τη Βυζαντινή εποχή, είναι η διάνοιξη και χρήση λάκκων εντός των οικισμών ή στα όριά τους, για απόληψη πηλού, απόρριψη ή εναπόθεση υλικών και αντικειμένων, πιθανόν ιδιαίτερης σημασίας ή προέλευσης, για άμεση ή έμμεση αποθήκευση (τοποθέτηση αγγείων), ταφή των νεκρών (κατά την Προϊστορική εποχή) και άλλα. Συνηθισμένο επίσης κατά την Προϊστορική εποχή είναι το σκάψιμο τάφρων, για παρόμοιους σκοπούς.

Η κεραμική των προϊστορικών οικισμών της κοιλάδας του Αλιάκμονα ακολουθεί κατά κύριο λόγο το σχηματολόγιο και τη διακόσμηση του θεσσαλικού πολιτισμού. Αξιοσημείωτη κατά τη Νεότερη Νεολιθική είναι η παρουσία κεραμικής που χαρακτηρίζει την Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία, καθώς και, στις αρχές της Εποχής του Χαλκού, κεραμικής του βορειότερου πολιτισμού Baden, και στις δύο περιπτώσεις σε οικισμούς της βόρειας όχθης.

Για τις ιστορικές περιόδους, τα ευρήματα δεν διαφοροποιούνται τυπολογικά από τους σύγχρονους οικισμούς της ευρύτερης περιοχής. Περιλαμβάνουν προϊόντα ντόπιας παραγωγής αλλά και εισηγμένα. Ωστόσο σχετική μελέτη διαπιστώνει μικρή ποιοτική διαφοροποίηση, με υψηλότερη ποιότητα στην κεραμική των οικισμών της βόρειας όχθης του Αλιάκμονα⁷.

Από τα μικροευρήματα των διάφορων οικισμών επισημαίνουμε τα ποικίλης μορφής πήλινα υφαντικά βάρη και σφοντύλια που βρέθηκαν και τα οποία μαρτυρούν την ανάπτυξη της υφαντικής τέχνης ήδη από την Αρχαιότερη Νεολιθική, μέσα στην 7η χιλιετία π.Χ.

Το σύνολο των δεδομένων των οικισμών της κοιλάδας του μέσου ρου του Αλιάκμονα βεβαιώνει την ανάπτυξη ενός σημαντικού και διαχρονικού πολιτισμού, με δυναμική παρουσία στη ζωή της ευρύτερης περιοχής. Αυτή οφείλεται εν πολλοίς και στα πλεονεκτήματα που παρείχαν τα φυσικά χερσαία και ποτάμια περάσματα που εντοπίζονται στο χώρο της κοιλάδας, καθώς και στις οικονομικές, κοινωνικές και ιδεολογικές επαφές των κατοίκων με όλο τον κατά περιόδους γνωστό κόσμο της ευρύτερης περιοχής.

⁷ Karanikou 1999.

Βιβλιογραφία

Καραμήτρου-Μεντεσίδη / Παπαγιαννάκης 1999: Καραμήτρου-Μεντεσίδη Γ. / Παπαγιαννάκης Κ., «Αιανή. Σωστικές ανασκαφές προϊστορικών χρόνων», *ΑΕΜΘ* 11 (1997), 1999, σ. 67-80.

Χονδρογιάννη-Μετόκη 2009: Χονδρογιάννη-Μετόκη Α., «Αλιάκμων 1985-2005: η αρχαιολογική έρευνα στην περιοχή της τεχνητής λίμνης Πολυφύτου (κοιλάδα μέσου ρου του Αλιάκμονα), αποτελέσματα και προοπτικές», *ΑΕΜΘ* 20 χρόνια, Επετειακός τόμος, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 449-462.

Χονδρογιάννη-Μετόκη, «Αλιάκμων 2010...», υπό έκδ.: Χονδρογιάννη-Μετόκη Α., «Αλιάκμων 2010. Η ανασκαφή στη Λάβα και στην Παλιοκαστανιά Σερβίων», *ΑΕΜΘ* 25 (2011), υπό έκδ.

Χονδρογιάννη-Μετόκη, «Σωστικές εργασίες...», υπό έκδ.: Χονδρογιάννη-Μετόκη Α., «Σωστικές εργασίες στην κοιλάδα του μέσου ρου του Αλιάκμονα», *ΑΕΜΘ* 26 (2012), υπό έκδ.

Karanikou 1999: Karanikou Z., *Pottery from Hellenistic and Roman sites in the Middle Haliakmon Valley*, Μεταπτυχιακή εργασία που υποβλήθηκε στο Πανεπιστήμιο του Birmingham, 1999.

Ridley κ.ά. 2000: Ridley C. / Wardle K.A. / Mould C.A., *Servia I*, BSA, Suppl. 32, 2000.

Wardle / Βλαχοδημητροπούλου 2000: Wardle K.A. / Βλαχοδημητροπούλου Β., «Ανασκαφή Σερβίων Κοζάνης 1971-73: Αποτελέσματα», *ΑΕΜΘ* 12 (1998), 2000, σ. 543-556.